

УДК 94(477) «1939»

Нев'ядомський А.Д.
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
Харків, Україна

РОЛЬ ПАКТУ МОЛОТОВА-РІББЕНТРОПА У ВИРІШЕННІ УКРАЇНСЬКОГО ПИТАННЯ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Підписання пакту Молотова-Ріббентропа стало однією з найважливіших геополітичних подій перед початком Другої світової війни. Ця угода не лише визначила стратегію двох тоталітарних режимів, а й суттєво вплинула на майбутнє українських територій. Дослідження цього питання дозволяє оцінити масштаби змін, які зазнала Україна внаслідок укладання цього договору, а також зрозуміти його наслідки для подальшого розвитку європейського простору.

Все почалося з того, щоб поживавити торговельні зв'язки. Економічні контакти між Німеччиною та СРСР активізувалися ще у 1938 році. Німецьке керівництво прагнуло зміцнити торговельні зв'язки із Радянським Союзом, що знайшло своє відображення у переговорах між представниками МЗС Німеччини та СРСР в Берліні. Інтенсивні дипломатичні контакти набрали обертів у серпні 1939 року. Щоденні зустрічі німецького посла з В'ячеславом Молотовим, радянським наркомом закордонних справ, свідчили про готовність сторін до підписання важливого політичного договору. Вже 19 серпня між країнами був укладений широкомасштабний економічний договір, що став передумовою для політичної угоди [3, с. 315-318].

23 серпня 1939 року в Москву прибула німецька делегація на чолі з міністром закордонних справ Йоахімом фон Ріббентропом. З радянської сторони ключову роль у переговорах відігравали В'ячеслав Молотов і особисто Йосип Сталін. В ході зустрічі було швидко досягнуто згоди щодо основного тексту пакту про ненапад, а також про таємний додатковий протокол. Останній містив розмежування сфер впливу в Східній Європі, грубо порушуючи суверенітет низки незалежних держав [4, с. 76].

Договір про ненапад передбачав, що жодна зі сторін не буде застосовувати силу для вирішення конфліктів між собою та не підтримуватиме треті держави в разі агресії проти партнера. Водночас таємний протокол фіксував поділ Європи на зони впливу. Відповідно до нього, СРСР отримував Естонію, Латвію, Фінляндію, Бессарабію та східні регіони Польщі, включаючи значну частину українських етнічних земель [1, с. 109].

Згідно з умовами таємного протоколу, Радянський Союз отримав контроль над Західною Україною та Західною Білоруссю. 17 вересня 1939 року, через 16 днів після вторгнення Німеччини до Польщі, Червона армія перейшла польський кордон, розпочавши анексію територій, які відповідно до угоди

відійшли до СРСР [5, с. 38]. Цей крок мав важливі наслідки для українських земель:

Приєднання Західної України до складу УРСР стало прямим наслідком таємного протоколу до пакту Молотова-Ріббентропа, укладеного між СРСР та Третім Рейхом у серпні 1939 року. Це рішення мало далекосяжні геополітичні та соціально-економічні наслідки для регіону. До цього моменту території Галичини, Волині, Західного Полісся та Підляшшя перебували у складі Польської Республіки. Однак після вторгнення німецьких військ до Польщі 1 вересня 1939 року та наступу Червоної армії 17 вересня розпочалася реалізація домовленостей між Москвою та Берліном щодо розподілу сфер впливу у Східній Європі.

21 вересня 1939 року радянське керівництво офіційно оголосило про приєднання західноукраїнських земель до СРСР, а вже 22 жовтня в регіоні відбулися так звані «вибори» до Народних зборів Західної України, які формально звернулися до Верховної Ради СРСР із проханням включити цей регіон до складу Радянського Союзу. 1 листопада 1939 року Верховна Рада задовольнила цей запит, після чого території було інтегровано до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки.

До моменту приєднання до УРСР значна частина етнічних українських земель перебувала під контролем Польщі, що було наслідком польсько-української війни 1918-1919 років і рішення міжнародних конференцій після Першої світової війни. Західна Україна, зокрема Галичина та Волинь, стала ареною польської колонізаційної політики, що включала політичне, культурне та економічне пригнічення українського населення.

Після радянської окупації у вересні 1939 року в Західній Україні було здійснено радикальну зміну адміністративного устрою, що супроводжувалося ліквідацією польських органів влади, розпуском громадських організацій і конфіскацією майна великих землевласників та підприємців. Включення цих територій до складу УРСР стало найбільшою зміною кордонів України у XX столітті. Окрім Галичини та Волині, до складу Радянського Союзу пізніше увійшли й Північна Буковина та частина Бессарабії (1940 рік).

Після анексії радянська влада розпочала масштабне впровадження адміністративної, політичної та економічної системи СРСР у регіоні. Основними напрямками цієї політики стали:

Зміна адміністративно-територіального устрою

- Було ліквідовано польську систему воєводств і гмін, натомість запроваджено радянську модель районів та областей.
- Західноукраїнські території були поділені на Львівську, Волинську, Дрогобицьку, Рівненську, Станіславську (тепер Івано-Франківську) та Тернопільську області.

Політичні зміни та репресії

- Радянська влада швидко розпочала знищення політичної та інтелектуальної еліти Західної України.

- Було заборонено діяльність українських націоналістичних, релігійних і громадських організацій, закрито політичні партії.
- Розпочалися масові репресії: арешти, депортації до Сибіру, розстріли представників польської та української інтелігенції, духовенства, чиновників.

Колективізація та економічні реформи

- Скасування приватної власності на землю та впровадження колгоспної системи.
- Конфіскація майна польських землевласників та українських селян, які мали великі наділи землі.
- Промислові підприємства націоналізовано, а дрібний бізнес ліквідовано.

Культурна політика та радянська

- Впровадження радянської системи освіти, що передбачало викладання історії та суспільствознавства у відповідності до комуністичної ідеології.
- Українська мова отримала певні привілеї, що контрастувало з попередньою політикою полонізації, однак паралельно з цим радянська пропаганда активно витісняла національні традиції та релігію.
- Закриття українських греко-католицьких церков та переслідування духовенства.

Зміни, що відбулися внаслідок радянської анексії, стали для Західної України переломним моментом. Для багатьох українців це означало інтеграцію в тоталітарну систему. Втім, положення українського населення в складі авторитарної польської держави, де воно мало дуже обмежені права, стало різким контрастом у порівнянні з положенням в Україні, яка на той знаходилася на висхідній хвилі економічного підйому, що дозволило реалізувати швидке зростання рівня життя більшості населення республіки та відкривало жителям новоприєднаних західних регіонів доступ до соціальних ліфтів. Тому значна частина населення сприйняла приєднання позитивно, адже це дозволило возз'єднатися із рештою українських земель, отримати доступ до безкоштовної освіти та медичного забезпечення, оплачуваної постійної роботи та визначеного рівня соціального забезпечення. Однак ці переваги супроводжувалися жорсткими політичними репресіями, економічними потрясіннями та депортаціями.

Таким чином, приєднання Західної України до складу УРСР було одним із наймасштабніших геополітичних зрушень у регіоні, що мало неоднозначні наслідки для українського народу, визначивши політичний та соціально-економічний розвиток регіону на десятиліття вперед.

Завдяки домовленостям із Німеччиною, Радянський Союз отримав можливість відновити контроль над територіями, які вважав своїми історичними землями. Це стало важливим кроком у реалізації стратегічних амбіцій Кремля. Водночас Гітлер мав змогу розпочати військові дії проти

Польщі без ризику відкриття другого фронту, що значно спрощувало його завдання у підготовці до подальшої експансії в Західну Європу.

Наслідки пакту для України були неоднозначними. З одного боку, приєднання Західної України дозволило об'єднати більшу частину українських етнічних територій під єдиним державним управлінням. З іншого боку, воно призвело до масштабних репресій, примусової колективізації та знищення політичних опонентів радянського режиму.

Підписання пакту Молотова-Ріббентропа стало критичним моментом у передвоєнній історії Європи. Таємний додатковий протокол не лише передбачав розподіл сфер впливу між двома тоталітарними державами, але й фактично запустив механізм розв'язання Другої світової війни. Для України наслідки цього договору були суперечливими: з одного боку, об'єднання українських земель, з іншого – тоталітарний контроль, репресії та масові депортації. Відтак, українське питання в контексті пакту Молотова–Ріббентропа є важливим аспектом розуміння передвоєнної геополітики та її впливу на подальший розвиток європейського простору.

Література:

1. Вокругпакта о ненападении (Документы о советско-германских отношениях 1939 года). Международная жизнь. 1989. № 9. С. 90-123.
2. Гончарова О. С. Історія України новітнього часу: Навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету. Харків: Антиква, 2017. 332 с.
3. Документы и материалы кануна Второй мировой войны 1937 - 1939 / Отв. Ред. И. Н. Земсков. Москва: Политиздат, 1981 Т. 2. 415 с.
4. Документы и материалы кануна Второй мировой войны. Из архива Министерства иностранных дел Германии (ноябрь 1938 - 1939 гг.). Москва: Госполитиздат, 1948. Т. 2. 286 с.
5. Патриляк І. К., Боровик М. А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. 590 с.